

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Інформаційно-аналітичне дослідження правових позицій Конституційного Суду України щодо окремих положень Конституції України від 28 червня 1996 року зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV

Під час дії Конституції України від 28 червня 1996 року зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі — Закон № 2222), у період з 1 січня 2006 року до 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України прийняв 380 актів у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями. Серед них — 183 ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження, 98 ухвал про припинення конституційного провадження або про припинення розгляду справи, 4 висновки щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроектів про внесення змін до Конституції України, а також 95 рішень у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями.

Переважна більшість рішень Конституційного Суду України стосувалася розгляду питань, не пов'язаних з дослідженням положень Конституції України, що втратили чинність після прийняття Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України.

У роботі викладено результати інформаційно-аналітичного дослідження, проведеного Управлінням правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України, зокрема, тих правових позицій органу конституційної юрисдикції, що сформульовані на підставі приписів Конституції України від 28 червня 1996 року, окремі положення якої викладені в редакції Закону № 2222 та відображені у рішеннях, прийнятих Судом у період з 1 січня 2006 року до 30 вересня 2010 року.

Ці правові позиції систематизовано відповідно до статей Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року, та викладено з примітками, що відображають думку фахівців Управління правової експертизи Конституційного Суду України.

Стаття 78

(Офіційне тлумачення статті 78 Конституції України див. у рішеннях Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп/1997, від 6 липня 1999 року № 7-рп/1999)

Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

Правові позиції Конституційного Суду України

1

Конституційний Суд України вважає, що Закон України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» від 8 липня 2005 року № 2783-IV суперечить припису частини третьої статті 78 Конституції України — «вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом». Цей конституційний припис не передбачає запровадження інституту скасування актів про перебування особи на іншій роботі, він має певну реалізацію безпосередньо у положеннях статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України», а щодо способу і порядку розв'язання конфліктних ситуацій — у положеннях частини другої статті 5 цього Закону, пункту 4 частини першої статті 17, статті 180 Кодексу адміністративного судочинства України.

2

Конституційний Суд України підкреслює, що зміст оспорюваних статей 3, 4, 5, які є основою Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» від 8 липня 2005 року № 2783-IV, суперечить положенням частини четвертої статті 78, пункту 5 частини другої статті 81 Конституції України. За цими нормами Конституції України на особу, яка є народним депутатом України, покладаються зобов'язання виконати певні дії з метою дотримання вимог щодо заборони сумісництва, а також визнається термін їх здійснення.

У разі призначення народного депутата України на посаду, що є несумісною з депутатським мандатом (адміністративна, судова діяльність тощо), згідно з частиною четвертою статті 78 Конституції України він зобов'язаний подати лише особисту заяву про складення повноважень народного депутата України, а вирішення питання має відбутися у спосіб, передбачений частиною четвертою статті 81 Конституції України.

Згідно з положенням частини четвертої статті 78 Конституції України зазначені дії народний депутат України зобов'язаний здійснити протягом двадцяти днів. Однак цьому зобов'язанню одночасно кореспондує і право народного депутата України на виконання зазначених дій у двадцятиденний строк. Тому встановлення у статтях 3, 4 цього Закону іншого строку — п'ятнадцять днів — для вирішення питання про несумісність не відповідає зазначеній конституційній нормі (Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 у справі про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 1. — С. 48).

Примітка

1. Положення частини третьої статті 78 Конституції України Законом № 2222 не змінювалися, тому правова позиція Конституційного Суду України, яка ґрунтується на цій конституційній нормі, залишається такою, що концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.

2. Частина четверта, якою стаття 78 Конституції України була доповнена відповідно до Закону № 2222, втратила чинність. Чинна редакція статті 81 Конституції України також не містить припису щодо необхідності вирішення питання депутатської несумісності у двадцятиденний термін.

Стаття 81

(Офіційне тлумачення статті 81 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп/1997)

Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

Правові позиції Конституційного Суду України

Конституційний Суд України зазначає, що зміст статей 3, 4, 5, які є основою Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» від 8 липня 2005 року № 2783-IV, суперечить положенням частини четвертої статті 78, пункту 5 частини другої статті 81 Конституції України. За цими нормами на особу, яка є народним депутатом України, покладаються зобов'язання виконати певні дії з метою дотримання вимог щодо заборони сумісництва, а також визначається термін їх здійснення.

Конституційний Суд України вважає, що стосовно права на працю може бути надано пріоритет у його захисті державою. У разі виникнення колізії щодо несумісності перебування особи на посаді народного депутата України із заняттям іншими видами діяльності, мають бути застосовані положення пункту 5 частини другої та частини четвертої статті 81 Конституції України). На виконання цієї конституційної норми законодавець у певних законах вже передбачив спосіб вирішення такої колізії: у судовому порядку шляхом припинення реалізації саме права на участь у представницьких органах державної влади, тобто є примусове позбавлення особи повноважень народного депутата України (Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 у справі про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 1. — С. 48).

Примітка

Частина четверта, якою стаття 78 Конституції України була доповнена відповідно до Закону № 2222, втратила чинність. Чинна редакція статті 81 Конституції України також не містить припису щодо необхідності вирішення питання депутатської несумісності у двадцятиденний термін.

Стаття 83

Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або на вимогу Президента України.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Правові позиції Конституційного Суду України

1

Утворення депутатських фракцій є однією з важливих характеристик структури сучасних парламентів. Об'єднання депутатів у фракції має на меті консолідацію зусиль для досягнення цілей та завдань, визначених виборчими програмами політичних партій (виборчих блоків політичних партій), та об'єктивно призводить до необхідності дотримання депутатами вимог фракційної дисципліни.

Принципи демократичної правової держави, зокрема політична та ідеологічна багатоманітність суспільного життя в Україні, обумовили конституційні засади структурування та внутрішньої організації діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в державі. У цьому процесі визначальну роль відведено депутатським фракціям, у тому числі у формуванні коаліції депутатських фракцій, її участі у процедурі призначення Прем'єр-міністра України та формування складу Кабінету Міністрів України (частини шоста, сьома, восьма статті 83 Конституції України), у можливому припиненні повноважень народного депутата України, оскільки останнє прямо залежить від перебування (входження, виходу) народного депутата України у відповідній депутатській фракції (пункт 6 частини другої, частина шоста статті 81 Конституції України) та створення обставин щодо можливого дострокового припинення повноважень парламенту Президентом України, якщо протягом одного місяця у Верховній Раді України не буде сформовано коаліцію депутатських фракцій (пункт 1 частини другої статті 90 Конституції України).

Конституція України пов'язує чинність представницького мандата народного депутата України з його входженням і перебуванням у депутатській фракції політичної партії (виборчого блоку політичних партій), за списком якої він був об-

раний (Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008 у справі про перебування народного депутата України у депутатській фракції // Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1741).

2

Словосполучення «коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України» міститься у частинах шостій, сьомій, дев'ятій статті 83, частинах восьмій, десятій цієї статті та пункті 1 частини другої статті 90, пункті 9 частини першої статті 106, частині третій статті 114 Конституції України. Його визначення має ґрунтуватися на конституційній основі, поєднуючи в собі політичні і правові аспекти формування коаліції депутатських фракцій, організації та припинення її діяльності, зокрема враховувати і основну мету її створення, закріплену в частині восьмій статті 83, пункті 9 частини першої статті 106, частині третій статті 114 Конституції України, — формування Уряду України.

Згідно з Конституцією України засади формування коаліції депутатських фракцій встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України (частина дев'ята статті 83) (Рішення Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008 у справі про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України // Офіційний вісник України. — 2008. — № 72. — Ст. 2432).

3

Конституція України після внесення до неї змін Законом № 2222 закріпила новий порядок призначення Прем'єр-міністра України та формування складу Кабінету Міністрів України, за яким Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України; кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України; Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України (частини друга, третя, четверта статті 114).

Таким чином, Конституція України визначила коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України як окремого суб'єкта, який бере участь у формуванні Кабінету Міністрів України, із самостійними конституційно визначеними повноваженнями.

Конституцією України передбачено можливість формування коаліції депутатських фракцій як у новообраній Верховній Раді України, так і в разі припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України (наступна коаліція), тобто впродовж періоду діяльності Верховної Ради України відповідного скликання (Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої

статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 3. — С. 32).

4

Реалізація повноважень Верховною Радою України зумовлена не тільки набуттям повноважень народними депутатами України, а й утворенням у Верховній Раді України коаліції. Коаліція формується за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції; до складу коаліції входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (частини шоста, сьома статті 83 Конституції України).

Фракційне структурування Верховної Ради України і формування коаліції є обов'язковими умовами її повноважності.

Аналіз положень пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81 Конституції України дає підстави для висновку, що Основний Закон України не виключає, а Регламент Верховної Ради України (частина третя статті 59) передбачає можливість перебування у Верховній Раді України народного депутата України поза депутатською фракцією, зокрема у разі його невходження або виходу зі складу депутатської фракції політичної партії (виборчого блоку), за виборчим списком якої його обрано, до прийняття на підставі закону рішення вищим керівним органом відповідної політичної партії (виборчого блоку) про дострокове припинення його повноважень. Крім того, згідно з частиною четвертою статті 59 Регламенту Верховної Ради України народний депутат України, якого виключено зі складу депутатської фракції, є позафракційним.

Конституція України, передбачивши належність народних депутатів України до депутатських фракцій, не обмежила їх права самостійно визначатися при прийнятті рішень, у тому числі щодо входження до складу більшості народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, яка формує коаліцію. Наявність у народного депутата України такого права не залежить від позиції депутатської фракції щодо участі в коаліції. Цей висновок підтверджується, зокрема, тим, що частина друга статті 81 Конституції України, встановлюючи вичерпний перелік підстав для дострокового припинення повноважень народного депутата України, не передбачає такої підстави, як виключення зі складу депутатської фракції народного депутата України.

Конституційний Суд України вважає, що в основу тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України у системному зв'язку з положеннями статей 1, 5, 15, 36, 38, 69, 76, 79, 80, 81, частин п'ятої, сьомої, дев'ятої статті 83, статті 86 Конституції України, статей 60, 61 Регламенту Верховної Ради України слід покласти суверенне право Українського народу здійснювати владу, визнання народного депутата України повноважним представником Українського народу у Верховній Раді України, надання йому мандата вільно здійснювати таке представництво і закріплення обов'язку діяти в інтересах усіх співвітчизників, встановлення процедури прийняття рішень у Верховній Раді України виключно шляхом вільного волевияв-

лення народних депутатів України. Це дає підстави для висновку, що окремі народні депутати України, зокрема ті, які не перебувають у складі депутатських фракцій, що ініціювали створення коаліції, мають право брати участь у її формуванні, тобто входити до більшості народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010 у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 3. — С. 44).

Примітка

Положення Конституції України 1996 року не містять понять «депутатська фракція» та «коаліція депутатських фракцій», а також положень, які зобов'язували б народних депутатів України входити до їх складу, і відповідно норм, що передбачають санкції за відмову від входження або вихід з цих об'єднань народних депутатів України.

Стаття 85

До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;

Правова позиція Конституційного Суду України

Призначення виборів Президента України у строки, передбачені Конституцією України, належить до повноважень Верховної Ради України (пункт 7 частини першої статті 85 Конституції України). Забезпечення дотримання встановленої чинним законодавством України періодичності виборів Президента України має визначальне значення для функціонування демократичної держави, її республіканських засад (абзац перший підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009).

Верховна Рада України Постановою «Про призначення чергових виборів Президента України» від 1 квітня 2009 року № 1214-VI призначила чергові вибори Президента України на неділю 25 жовтня 2009 року.

У Постанові міститься, зокрема, посилання на статтю 58 Конституції України, за якою закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; частину першу статті 17 Закону «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV, якою визначено, що чергові вибори Президента України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Президента України.

Конституційний Суд України виходить з того, що при обчисленні строку повноважень Президента України та визначенні дати його чергових виборів повинні застосовуватися положення частин першої, п'ятої статті 103, частини першої статті 104 Конституції України, оскільки згідно з пунктом 7 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить «призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією» (Рішення Конституційного Суду України від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 17 Закону України «Про вибори Президента України» та Постанови Верховної Ради України «Про призначення чергових виборів Президента України» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 7).

Примітка

Частина п'ята статті 103 Конституції України в редакції Закону № 2222 втратила чинність. Однак слід зазначити, що головним у Рішенні Суду є правова позиція, яка полягає у тому, що при обчисленні строку повноважень Президента України та визначенні дати його чергових виборів повинні застосовуватися положення чинної Конституції України, а не норми законів або інших правових актів, оскільки згідно з пунктом 7 частини першої статті 85 Основного Закону України (який не змінювався) до повноважень Верховної Ради України належить «призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією». З огляду на викладене правова позиція Конституційного Суду України **концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.**

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпідменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;

Правова позиція Конституційного Суду України

«Під положенням «звільнення зазначених осіб з посад» у пункті 12 частини першої статті 85 Конституції України в контексті положень частини четвертої

статті 114, частин другої, третьої статті 115 Конституції України треба розуміти звільнення з посад як членів Кабінету Міністрів України, включаючи Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, так і Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України.

Верховна Рада України може реалізувати своє повноваження щодо звільнення з посад Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України і без подання Президента України (Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007 у справі про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 1. — С.12).

Примітка

Згідно зі статтею 85 Конституції України 1996 року парламент не має повноважень звільняти членів Кабінету Міністрів України.

Щодо Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, то за пунктом 24 статті 85 Конституції України 1996 року Верховна Рада України надає згоду на їх «призначення на посади та звільнення з посад Президентом України».

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

Правова позиція Конституційного Суду України

У положеннях пунктів 12¹, 18, 21 частини першої статті 85 Конституції України чітко визначені повноваження Верховної Ради України призначати на посади та звільняти з посад за поданням Президента України Голову Служби безпеки України, Голову Національного банку України, членів Центральної виборчої комісії. Таким чином, положення Конституції України щодо призначення Верховною Ра-

дою України осіб на певні посади та звільнення з цих посад за поданням Президента України передбачають досягнення згоди між Президентом України і Верховною Радою України у вирішенні кадрових питань (абзац четвертий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000 у справі про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб).

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні (стаття 75 Основного Закону України). Призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України є її конституційним повноваженням (пункт 18 частини першої статті 85 Конституції України).

Конституція України встановила імперативний порядок призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України Верховною Радою України лише за поданням Президента України. Основний Закон України не передбачає іншого способу припинення перебування на посаді Голови Національного банку України, крім закріпленого у пункті 18 частини першої статті 85, а саме звільнення його Верховною Радою України з цієї посади за поданням Президента України (Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 85 Конституції України // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 3. — С. 8).

Примітка

Положення пункту 12¹ частини першої статті 85 Конституції України в редакції Закону № 2222, на яке посилається Конституційний Суд України, втратило чинність. У чинній редакції пункту 21 частини першої статті 85 Конституції України йдеться не про «звільнення з посад» членів ЦВК, а про «припинення повноважень».

Однак положення пункту 18 частини першої цієї статті Конституції України, яке було предметом офіційного тлумачення, згідно з цим Законом не змінювалося, отже, правова позиція Конституційного Суду України **залишилася такою, що концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.**

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

25) надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

Правова позиція Конституційного Суду України

Глава держави має право призначити відповідну особу на посаду Генерального прокурора України та звільнити її з цієї посади лише після надання Верховною Радою України згоди на такі дії (частина перша статті 122 Конституції України) (Рішення Конституційного Суду України від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008 у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру»// Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 3. — С. 7).

Примітка

Згідно з пунктом 25 частини першої статті 85, пунктом 11 частини першої статті 106, частиною першою статті 122 Конституції України 1996 року не передбачено узгодження з парламентом рішення глави держави про звільнення з посади Генерального прокурора України.

26) призначення третини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів безстроково;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів (офіційне тлумачення пункту 29 частини першої статті 85 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001);

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

Правова позиція Конституційного Суду України

Приймаючи Постанову «Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України «Про призначення позачергових виборів депутатів Тернопільської обласної ради» від 3 березня 2009 року № 1058-VI, Верховна Рада України послалася на положення пункту 30 частини першої статті 85 Основного Закону України. Ці положення передбачають повноваження Верховної Ради України призначати чергові та позачергові вибори до органів місцевого самоврядування. Виходячи з них та враховуючи правову природу виборів до органів місцевого самоврядування як однієї з основних форм безпосередньої демократії, Конституційний Суд України вважає, що їх призначення за наявності законних підстав має для Верховної Ради України обов'язковий характер, за винятком випадків, передбачених Конституцією і законами України. Водночас зазначені положення Конституції України не дають підстав Верховній Раді України відмінити вже призна-

чені чергові або позачергові вибори до органів місцевого самоврядування (Рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України «Про призначення позачергових виборів депутатів Тернопільської обласної ради» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 47).

Примітка

Згідно з частиною першою статті 141 Конституції України 1996 року депутати місцевих рад обираються строком на чотири роки. Однак це **не впливає на концептуальну відповідність правової позиції Конституційного Суду України** положенням чинної Конституції України, адже ним розглядалося виключно питання конституційних повноважень парламенту відмінити вже призначені місцеві вибори.

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третьиною від конституційного складу Верховної Ради України (офіційне тлумачення пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003);

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Стаття 88

Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

Голова Верховної Ради України:

1) веде засідання Верховної Ради України;

2) організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України;

- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про регламент Верховної Ради України.

Правова позиція Конституційного Суду України

Положення частини другої статті 88 Конституції України визначають повноваження Голови Верховної Ради України як посадової особи, яка відповідає за організацію роботи Верховної Ради України та її апарату, і не наділяють цю посадову особу правом обмежувати виконання народним депутатом України його конституційних повноважень у спосіб, визначений у частині третій статті 7 Закону, зокрема видавати розпорядження про блокування дії персональної електронної картки для голосування цього народного депутата України, припинення нарахування йому заробітної плати та відшкодування інших витрат, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень (Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 у справі про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 1. — С. 48).

Примітка

Редакція статті 88 Конституції України від 28 червня 1996 року за змістом дещо відрізняється від редакції Закону № 2222, однак також не наділяє Голову Верховної Ради України повноваженнями, зазначеними у Рішенні. Тому правова позиція Конституційного Суду України **концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.**

Стаття 89

Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів.

Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України (офіційне тлумачення положень частини другої статті 89 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003).

Правові позиції Конституційного Суду України

За Конституцією України парламентський контроль включає контроль за виконанням Державного бюджету України (пункт 4 частини першої статті 85), за діяльністю Кабінету Міністрів України (пункт 13 частини першої статті 85), за використанням позик, одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, що не передбачені Державним бюджетом України (пункт 14 частини першої статті 85), та надання парламентом згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених Конституцією України.

Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів комітетів (частина перша статті 89 Конституції України). Комітети є органами Верховної Ради України, які відповідальні перед нею і підзвітні їй.

За своїм конституційним статусом комітети є органами, які забезпечують здійснення парламентом його повноважень. Отже, діяльність комітетів пов'язана з вирішенням питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України.

Згідно з пунктом 4 статті 13 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР комітети мають право обговорювати відповідно до предметів їх відання кандидатури посадових осіб, яких за Конституцією України Верховна Рада України обирає і призначає або надає згоду на призначення, та готувати до розгляду висновки щодо цих кандидатур.

Основний Закон України не наділяє комітети самостійними контрольними повноваженнями, вони можуть лише сприяти Верховній Раді України у здійсненні повноважень щодо парламентського контролю, виконуючи певні дії допоміжного (інформаційного, експертного, аналітичного тощо) характеру.

Оскільки повноваження Верховної Ради України визначаються виключно Основним Законом України, наявність цих конституційних приписів дає підстави для висновку про неможливість наділення парламенту та його органів повноваженнями надавати згоду іншим органам державної влади на кадрові рішення, не передбачені в Конституції України.

Відповідно до частини другої статті 150 Конституції України рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними і обов'язковими до виконання.

Це виключає можливість органу державної влади, у тому числі парламенту, органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб відтворювати положення правових актів, визнаних Конституційним Судом України неконституційними, крім випадків, коли положення Конституції України, через невідповідність яким певний акт (його окремі положення) було визнано неконституційним, у подальшому змінені в порядку, передбаченому розділом XIII Основного Закону України (Рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010 у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33-1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» // Офіційний вісник України. — 2010. — № 49. — Ст. 1611. — С. 221).

Примітка

Згідно із частиною другою статті 89 Конституції України в чинній редакції до повноважень парламентських комітетів не належить виконання контрольних функцій. Викладене **підтверджує концептуальну відповідність правової позиції** Конституційного Суду України, сформульованої у цьому Рішенні, положенням Основного Закону України. До того ж слід звернути увагу на правову позицію Конституційно-

го Суду України щодо унеможливлення відтворення положень правових актів, визнаних Конституційним Судом України неконституційними, крім випадків, коли положення Конституції України, через невідповідність яким певний акт (його окремі положення) було визнано неконституційним, у подальшому змінені в порядку, передбаченому розділом XIII Основного Закону України.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Правові позиції Конституційного Суду України

Діяльність комітетів пов'язана з вирішенням лише на стадії підготовки та попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України. Вони не можуть виконувати свої організаційні функції з кадрових питань в інший спосіб, ніж шляхом здійснення підготовчої роботи для призначення, звільнення, затвердження та надання згоди на призначення посадових осіб Верховною Радою України.

Оцінюючи ці положення, Конституційний Суд України вбачає, що функції, які стосуються кадрових питань, віднесені законодавцем не до контрольних, а до організаційних.

За Конституцією України до відання Верховної Ради України не належить вирішення питань щодо призначення на посади і звільнення з посад зазначених у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-XII керівників підрозділів правоохоронних органів, відповідальних за боротьбу з організованою злочинністю і корупцією. Отже, функція Комітету, передбачена оспорюваними положеннями Закону, щодо погодження призначення на посади і звільнення з посад керівників цих підрозділів виходить за межі повноважень Верховної Ради України, встановлених Конституцією України.

Зважаючи на те, що відповідно до пункту 22 частини першої статті 85, пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України Верховна Рада України затверджує загальну структуру, чисельність, визначає функції Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, а організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства визначаються виключно законами України, Конституційний Суд України вважає, що положення підпункту «г» пункту 1 статті 24 Закону щодо надання Комітетом згоди на створення і ліквідацію в структурах правоохоронних органів спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю суперечить цим конституційним приписам. Такі повноваження стосовно затвердження структури правоохоронних органів (створення та ліквідація окремих підрозділів) здійснює згідно з Конституцією України безпосеред-

ньо Верховна Рада України (Рішення Конституційного Суду України від 27 травня 2009 року № 12-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 статті 9, пунктів 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 22).

Примітка

Згідно з частиною другою статті 89 Конституції України 1996 року до повноважень парламентських комітетів належить здійснення законопроектної роботи, підготовка і попередній розгляд питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України. У зв'язку з цим правова позиція Конституційного Суду України щодо неконституційності делегування комітетам Верховної Ради України функцій, які повинна виконувати сама Верховна Рада України, **лишається такою, що концептуально відповідає положенням Основного Закону України.**

Стаття 93

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президенту України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України (офіційне тлумачення частини першої статті 93 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001).

Правова позиція Конституційного Суду України

1

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президенту України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України (частина перша статті 93 Конституції України), але ці суб'єкти не наділені правом вносити до Верховної Ради Автономної Республіки Крим проекти нормативно-правових актів, зокрема, щодо змін до Конституції Автономної Республіки Крим (Рішення Конституційного Суду України від 18 вересня 2008 року № 17-рп/2008 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 3 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» // Офіційний вісник України. — 2008. — № 73. — Ст. 2465).

2

Положення частини другої статті 52, частини третьої статті 53, частини другої статті 54 Бюджетного кодексу України в аспекті положень частини першої статті 93, частини другої статті 96 Конституції України слід розуміти так, що подання до Верховної Ради України проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України не є виключним правом Кабінету Міністрів України (Рішення Конституційного Суду України від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009 у справі про право законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 1. — С. 60).

Примітка

За частиною першою чинної редакції статті 93 Конституції України право законодавчої ініціативи також надано Національному банку України. Конституційний Суд України не розглядав можливостей Національного банку України вносити до Верховної Ради Автономної Республіки Крим проекти нормативно-правових актів та подання до Верховної Ради України проектів законів про внесення змін до законів про Державний бюджет України.

Щодо унеможливлення подання проектів нормативно-правових актів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим іншими суб'єктами законодавчої ініціативи, зазначеними у частині першій статті 93 Конституції України, та стосовно того, що подання до Верховної Ради України проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України не є виключним правом Кабінету Міністрів України, слід зазначити, що ці позиції концептуально **відповідають положенням чинної Конституції України**.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово (офіційне тлумачення положення частини другої статті 93 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001).

Стаття 94

(Офіційне тлумачення частини п'ятої статті 94 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп/1997; частин другої і четвертої статті 94 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/2001).

Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

Правова позиція Конституційного Суду України

У контексті частини четвертої статті 94 Основного Закону України підписання попереднім Головою Верховної Ради України закону при його надісланні Президенту України є юридичним фактом, обов'язковим для визначених законом подальших дій діючого Голови Верховної Ради України.

Конституція України закріпила в частині четвертій статті 94 обов'язок Голови Верховної Ради України невідкладно офіційно оприлюднити і опублікувати закон,

прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу (Рішення Конституційного Суду України від 9 жовтня 2007 року № 7-рп/2007 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 94 Конституції України // Офіційний вісник України. — 2007. — № 79. — Ст. 2963).

Примітка

Частина четверта статті 94 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року не надає Голові Верховної Ради повноважень підписувати закон, прийнятий з подоланням вето Президента України, а зобов'язує підписати такий закон саме главу держави.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Правові позиції Конституційного Суду України

1

У статтях 91, 92, 93, 94 Конституції України послідовно регламентується порядок здійснення Верховною Радою України передбаченого пунктом 3 частини першої статті 85 Основного Закону України повноваження приймати закони: встановлюється необхідна для схвалення законопроектів кількість голосів народних депутатів України, коло питань, які вирішуються виключно законами України, а також визначаються суб'єкти права законодавчої ініціативи, порядок підписання, оприлюднення або повернення законів до парламенту для повторного розгляду і умови набуття ними чинності.

Стаття 94 Конституції України в цілому врегульовує процедуру підписання, оприлюднення законів та набрання ними чинності. Ця норма Основного Закону України узгоджується з частиною першою статті 106 Конституції України, якою встановлюються повноваження Президента України, зокрема щодо процедури підписання і оприлюднення законів.

Визначені в інших статтях Конституції України повноваження Президента України також не стосуються порядку підписання і оприлюднення законів, прийнятих референдумом.

У Конституції України передбачено випадки затвердження Верховною Радою України нормативно-правових актів, прийнятих іншим органом. Проте в жодній зі статей Основного Закону України не йдеться про затвердження Верховною Радою України рішень, прийнятих всеукраїнським референдумом.

Отже, рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів (внесення до них змін або скасування законів) є остаточним і не потребує затвердження або схвалення Верховною Радою України чи будь-якими іншими органами державної влади України (Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 у справі про прийняття законів на референдумі // Офіційний вісник України. — 2007. — № 52. — Ст. 2132. — С. 138).

Примітка

Відповідно до Закону № 2222 було внесено зміни до статті 93, частини четвертої статті 94 Конституції України, які не стосувалися предмета розгляду Консти-

туційного Суду України. Інші положення Основного Закону України, на які Суд посилається у цьому Рішенні, лишилися незмінними. Таким чином, правова позиція Конституційного Суду України, за якою рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів (внесення до них змін або скасування законів) є остаточним і не потребує затвердження або схвалення Верховною Радою України чи будь-якими іншими органами державної влади України, **лишається такою, що конституційно відповідає положенням чинної Конституції України.**

2

Відповідно до пункту 3 частини другої статті 88 Конституції України Голова Верховної Ради України підписує акти, прийняті Верховною Радою України. За правовою позицією Конституційного Суду України акти Верховної Ради України — це рішення Верховної Ради України з питань, віднесених до її компетенції, тобто документи, що приймаються визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України у формі законів, постанов тощо (абзац шостий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003). У цих актах закріплюється волевиявлення парламенту, а підпис Голови Верховної Ради України під текстом закону засвідчує відповідність його змісту прийнятого органом законодавчої влади рішення, дотримання встановленої Конституцією України процедури під час прийняття закону, зокрема прийняття законів необхідною кількістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

За Конституцією України Голова Верховної Ради України підписує прийнятий закон і невідкладно направляє його Президентові України; Президент України має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями (частини перша, друга статті 94, пункт 30 частини першої статті 106).

У частині четвертій статті 94 Основного Закону України встановлено вимогу стосовно повторного прийняття закону Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, що поширюється лише на закони, пропозиції Президента України до яких повністю або частково відхилені. Ця ж вимога стосується і прийняття закону в цілому.

За таких обставин датою прийняття закону слід вважати дату його остаточного голосування за результатами повторного розгляду. Саме ця дата повинна бути вказана при оприлюдненні закону та його опублікуванні.

Якщо Президент України не підписав такий закон у визначений строк, обов'язок офіційного оприлюднення покладається на Голову Верховної Ради України, який опубліковує закон за своїм підписом невідкладно (друге речення частини четвертої статті 94 Конституції України).

Таким чином, офіційне оприлюднення, опублікування закону є конституційно встановленою процедурою, необхідною для набрання ним чинності.

Порушення цієї процедури відповідно до статті 152 Конституції України є підставою для визнання закону неконституційним (Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 26).

Примітка

Частина четверта статті 94 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року не надає Голові Верховної Ради повноважень підписувати закон, прийнятий з подоланням вето Президента України, а зобов'язує підписати такий закон саме главу держави. Крім цього, втратило чинність доповнення до пункту 30 частини першої статті 106 Конституції України, внесене згідно із Законом № 2222, за яким право вето Президента не поширювалося на закони про внесення змін до Конституції України.

Однак слід зазначити, що в цьому Рішенні акцентується на необхідності дотримання конституційно визначеної процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законом, порушення якої відповідно до статті 152 Конституції України є підставою для визнання закону неконституційним. **Тому в цій частині права позиція Конституційного Суду України лишається такою, що концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.**

Виходячи з цієї правової позиції та керуючись статтями 94, 152 Конституції України, Конституційний Суд України також визнав неконституційними у зв'язку з порушенням конституційної процедури їх розгляду, ухвалення та набрання ними чинності:

— Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» від 18 грудня 2008 року № 694-VI (Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2009 року № 18-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 37);

— Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток агропромислового комплексу» від 4 лютого 2009 року № 922-VI (Рішення Конституційного Суду України від 24 листопада 2009 року № 29-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 1. — С. 7);

— Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 15 січня 2009 року № 890-VI (Рішення Конституційного Суду України від 10 вересня 2009 року № 20-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 6. — С. 6);

— Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне

подання» від 19 березня 2009 року №1168-VI (Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 26).

Стаття 103

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд (офіційне тлумачення частини третьої статті 103 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003).

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

Правова позиція Конституційного Суду України

Системний аналіз конституційних норм, які врегульовують призначення чергових виборів Президента України, вказує на те, що вони пов'язані зі встановленням строків їх проведення. За Основним Законом України Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років (частина перша статті 103); чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю останнього місяця п'ятого року його повноважень (частина п'ята статті 103).

Таким чином, Верховна Рада України, призначаючи чергові вибори Президента України та визначаючи дату їх проведення, повинна керуватися нормами Конституції України, а саме пунктом 7 частини першої статті 85, частинами першою, п'ятою статті 103 (Рішення Конституційного Суду України від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 17 Закону України «Про вибори Президента України» та Постанови Верховної Ради України «Про призначення чергових виборів Президента України» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 7).

Примітка

Правова позиція Конституційного Суду України полягає в тому, що Верховна Рада України, призначаючи чергові вибори Президента України та визначаючи дату їх проведення, повинна керуватися виключно чинними нормами Конституції України, якими ці питання врегульовано, а не законами або іншими правовими актами. Таким чином, незважаючи на те, що положення першого речення частини п'ятої статті 103 Конституції України, на яке посилається Конституційний Суд України, зазнало змін, правова позиція Суду залишилася такою, що **концептуально відповідає положенням чинного Основного Закону України.**

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Стаття 106

Президент України:

- 1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;
- 2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;
- 4) приймає рішення про визнання іноземних держав;
- 5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;
- 6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
- 7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;
- 8) припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися (офіційне тлумачення положень пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004);
- 9) призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку;
- 10) призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах (офіційне тлумачення положення пункту 10 частини першої статті 106 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005);

Правові позиції Конституційного Суду України

1

У положеннях статті 106 Конституції України встановлено виключний перелік посад, зайняття яких претендентами передбачає різний порядок участі Президента України.

Ці положення обумовлюють повноваження глави держави щодо регламентування діяльності органів державної влади його актами. Президент України може унормувати діяльність лише тих органів, щодо утворення яких і керування якими він має конституційні повноваження.

Таким чином, з моменту набуття чинності зазначеними змінами до Конституції України оспорювані положення статті 6 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року № 448/96-ВР щодо підпорядкування Президенту України Комісії (перше речення частини першої), призначення та звільнення Президентом України Голови Комісії, її членів за погодженням з Верховною Радою України (частина п'ята), затвердження Президентом України Положення про Комісію (перше речення частини дванадцятої), статті 1 Указу щодо затвердження Положення про Комісію не відповідають Основному Закону України (Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року № 3-рп/2008 у справі про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 2. — С. 7).

2

Виходячи з цієї правової позиції та керуючись статтею 106 Конституції України в редакції Закону № 2222, Конституційний Суд України також визнав неконституційними:

— положення Закону України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 року № 1682-III, а саме:

абзацу першого частини першої статті 11 щодо утворення та ліквідації національних комісій регулювання природних монополій Президентом України;

абзацу другого частини першої статті 11 щодо затвердження Президентом України положень про національні комісії регулювання природних монополій;

частини другої статті 11 щодо призначення та припинення повноважень голів національних комісій регулювання природних монополій, їх членів Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України (Рішення Конституційного Суду України від 8 липня 2008 року № 14-рп/2008 у справі про національні комісії регулювання природних монополій // Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1743);

— положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III, а саме:

частин третьої, п'ятої статті 23 про затвердження Президентом України Положення про Уповноважений орган, про призначення на посади та припинення повноважень Голови, заступників Голови і членів Уповноваженого органу — директорів департаментів;

частин першої, другої, шостої статті 24 щодо призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Голови Уповноваженого органу і його

відповідальності перед Президентом України за діяльність Уповноваженого органу;

частини першої статті 25, частини першої статті 26 стосовно призначення на посади та звільнення з посад Президентом України заступників Голови, директорів департаментів Уповноваженого органу (Рішення Конституційного Суду України від 2 жовтня 2008 року № 19-рп/2008 у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, п'ятої статті 23, частин першої, другої статті 24, частини першої статті 25, частини першої статті 26 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» // Офіційний вісник України. — 2008. — № 79. — Ст. 2662);

— положення Закону України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV:

частини другої статті 17 щодо підконтрольності Національної комісії з питань регулювання зв'язку Президентові України;

частини третьої статті 17 про затвердження Президентом України Положення про Національну комісію з питань регулювання зв'язку;

частини першої статті 20 стосовно призначення Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України на посади Голови та членів Національної комісії з питань регулювання зв'язку і припинення їх повноважень на цих посадах;

частини дев'ятої статті 20 щодо призначення Президентом України у разі вакансії посади Голови чи члена Національної комісії з питань регулювання зв'язку відповідно нового Голови чи члена цієї комісії (Рішення Конституційного Суду України від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої статті 17, частин першої, дев'ятої статті 20 Закону України «Про телекомунікації», статті 2 Указу Президента України «Про Національну комісію з питань регулювання зв'язку України» // Офіційний вісник України. — 2008. — № 80. — Ст. 2699).

— положення абзацу другого частини другої, частини третьої статті 14 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-XII стосовно визначення повноважень Президента України і Верховної Ради України у формуванні та затвердженні персонального складу громадських рад Національної телекомпанії України і Національної радіокомпанії України та участі Президента України і Верховної Ради України у процедурі призначення на посади та звільнення з посад керівників Національної телекомпанії України і Національної радіокомпанії України (Рішення Конституційного Суду України від 15 вересня 2009 року № 21-рп/2009 у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 14 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 6. — С. 17).

— положення Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III, а саме:

частину другу статті 127 стосовно призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Голови Державної судової адміністрації України;

частину шосту статті 127 стосовно призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України заступників Голови Державної судової адміністрації України;

частину п'яту статті 128 щодо затвердження Президентом України положення про Державну судову адміністрацію України (Рішення Конституційного Суду України від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009 у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, шостої статті 127, частини п'ятої статті 128 Закону України «Про судоустрій України», указів Президента України «Про Державну судову адміністрацію України», «Про Положення про Державну судову адміністрацію України» // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 1. — С. 35).

Примітка

Положення статті 106 Конституції України в редакції Закону № 2222, які були підставою для визнання неконституційними правових актів, зазначених у рішеннях Конституційного Суду України, втратили чинність. За нормами чинної Конституції України призначення керівників інших центральних органів державної влади за поданням Прем'єр-міністра України належить до повноважень Президента України (пункт 10 частини першої статті 106 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року).

Стосовно Рішення Конституційного Суду України від 17 грудня 2002 року № 32-рп/2002 слід зазначити, що згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI Голову Державної судової адміністрації України та його заступників призначає та звільняє Рада суддів України.

11) призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади;

Правова позиція Конституційного Суду України

Глава держави має право призначити відповідну особу на посаду Генерального прокурора України та звільнити її з цієї посади лише після надання Верховною Радою України згоди на такі дії (частина перша статті 122 Конституції України).

Після закінчення п'ятирічного строку особа не має права здійснювати повноваження Генерального прокурора України. Закінчення строку повноважень Генерального прокурора України є безумовною підставою для його звільнення з посади в порядку, встановленому частиною першою статті 122 Конституції України.

Генеральний прокурор України може бути звільнений з посади до закінчення п'ятирічного строку повноважень виключно з підстав, визначених частиною першою статті 122 Конституції України, частинами першою, другою статті 2 Закону. Порядок звільнення з названих підстав має відповідати вимогам частини першої статті 122 Конституції України.

Примітка

Згідно з пунктом 25 частини першої статті 85, пунктом 11 частини першої статті 106, частиною першою статті 122 Конституції України в редакції від 28 черв-

ня 1996 року узгодження рішення глави держави про звільнення з посади Генерального прокурора з парламентом не передбачено.

Положення частини другої статті 122 Конституції України про п'ятирічний строк повноважень Генерального прокурора України не змінювалося, тому **правова позиція Конституційного Суду України в цій частині лишається такою, що концептуально відповідає положенням чинного Основного Закону України** (Рішення Конституційного Суду України від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008 у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру» // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 3. — С. 7).

12) призначає половину складу Ради Національного банку України;

13) призначає половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

14) призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади (офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003);

16) скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;

20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

22) призначає третину складу Конституційного Суду України;

Правова позиція Конституційного Суду України

У частині першій статті 6 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачено, що Президент України проводить консультації з Прем'єр-міністром України та Міністром юстиції України щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України.

За Основним Законом України призначення третини складу Конституційного Суду України належить до повноважень Президента України (пункт 22 частини першої статті 106, частина друга статті 148), проте реалізація ним цього конституційного повноваження не обумовлюється проведенням консультацій.

Враховуючи те, що Конституція України не передбачає проведення Президентом України попередніх консультацій з Прем'єр-міністром України та Міністром юстиції України щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина перша статті 6 Закону не відповідає частині першій статті 106 Конституції України (Рішення від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 26).

Примітка

Згідно з частиною четвертою статті 106 Конституції України 1996 року акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених, зокрема, пунктом 22 частини першої цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

- 23) утворює суди у визначеному законом порядку;
- 24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;
- 25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;
- 26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
- 27) здійснює помилування;
- 28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;
- 29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- 30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
- 31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Правова позиція Конституційного Суду України

Відповідно до пункту 31 частини першої статті 106 Основного Закону України повноваження Президента України визначаються лише Конституцією України. На цю обставину Конституційний Суд України неодноразово вказував у своїх рішеннях, зокрема, в Рішенні Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 у справі про гарантії діяльності народного депутата України, де сказано, що «повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможливує прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки)», та в Рішенні Конституційного Суду України від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004 у справі про Координаційний комітет, у якому за-

значено, що повноваження Президента України, як і повноваження Верховної Ради України, визначаються Конституцією України.

Отже, надання Президентом України частиною п'ятою статті 20 Закону України «Про судоустрій України» повноважень призначати суддю на посаду голови, заступника голови суду, а також звільняти його з цієї посади суперечить статті 106 Конституції України, тобто це положення Закону є неконституційним (Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007 у справі про звільнення судді з адміністративної посади // Офіційний вісник України. — 2007. — № 40. — Ст. 1589).

Примітка

Зміст правової позиції Конституційного Суду України, покладеної в основу названого Рішення, полягає в тому, що повноваження Президента України визначаються лише Основним Законом України, а це унеможлиблює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки). Тому, незважаючи на те, що пункт 22 частини першої статті 106 Конституції України, на який посилається Конституційний Суд України у зазначеному Рішенні, змінено (у чинній редакції відсутнє словосполучення «та звільняє з посад»), ця правова позиція концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.

Питання щодо порядку призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цієї посади врегульовано у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI (стаття 20) з урахуванням правової позиції Конституційного Суду України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Правова позиція Конституційного Суду України

Окремо визначені у статті 107 Конституції України повноваження Президента України можуть реалізовуватися без застосування вимоги частини четвертої статті 106 Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 22 квітня 2008 року № 9-рп/2008 у справі за конституційними поданнями 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) ряду указів Президента України стосовно діяльності Ради національної безпеки і оборони України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про склад Ради національної безпеки і оборони України» // Офіційний вісник України. — 2008. — № 33. — Ст. 1103).

Примітка

Згідно з частиною четвертою статті 106 чинної Конституції України акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8,

10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 частини першої цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання, на відміну від редакції цього положення у Законі № 2222–IV, за якою вимоги контрастисигнації застосовувалися лише до актів глави держави, виданих згідно з пунктами 5, 18, 21, 23. Щодо статті 107 Основного Закону України, то її положення не змінювалися, тому правова позиція Конституційного Суду України залишається такою, що концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.

Стаття 113

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Правові позиції Конституційного Суду України

1

За Конституцією України Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України (частина третя статті 113), здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України (пункт 10 статті 116), в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження (частина перша статті 117).

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України (частина друга статті 120).

Системний аналіз зазначених норм Основного Закону України дає підстави для висновку, що Кабінет Міністрів України у своїй діяльності при виданні постанов і розпоряджень повинен виходити із закріплених за ним виключно Конституцією та законами України повноважень, які не можуть встановлюватися іншими правовими актами (указами Президента України, постановами Верховної Ради України, власними актами).

Відповідно до Конституції України правовий режим власності, порядок і умови набуття та припинення права власності, а також права володіння, користування та розпорядження майном (землею) визначаються законом.

17 квітня 2008 року Кабінет Міністрів України видав постанову, якою затвердив Порядок проведення у 2008 році земельних аукціонів.

Зі змісту пункту 1 зазначеного Порядку вбачається, що ним визначається процедура підготовки, організації та проведення у 2008 році земельних аукціонів для продажу земельних ділянок або надання права на їх оренду. Наголошено, що його дія не поширюється на продаж та оренду земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації, ділянок приватної власності, а також на продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Це свідчить про врегулювання зазначеним актом питань щодо порядку відчуження, набуття і здійснення права власності, права тимчасового користування (оренди), функцій, компетенції органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Проте такі питання мають врегулюватися тільки законом.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку про неконституційність пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення у 2008 році земельних аукціонів» від 17 квітня 2008 року № 394 (Рішення Конституційного Суду України від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008 у справі про земельні аукціони // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 1. — С. 29).

Примітка

Частина третя статті 113 чинної Конституції України не містить припису щодо обов'язку Кабінету Міністрів України керуватися у своїй діяльності також постановами Верховної Ради України. Однак, на нашу думку, втрата чинності цією та іншими змінами, внесеними Законом № 2222 до статей 116 та 120 Конституції України, на які Конституційний Суд України посилається у зазначеному Рішенні, не стосується його правової позиції. Ця правова позиція полягає в тому, що Кабінет Міністрів України своїми актами не може врегулювати питання, які згідно з Основним Законом України повинні визначатися виключно законами, та є такою, що **концептуально відповідає чинній Конституції України**.

2

Згідно з частиною третьою статті 113 Основного Закону України Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

Верховна Рада України 20 березня 2008 року схвалила Закон України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» № 150–VI (далі — Закон № 150–VI), відповідно до якого втратив чинність Закон № 1490–II (розділ I Закону № 150–VI) та яким доручено Кабінету Міністрів України затвердити Тимчасове положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти на основі Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» в редакції, чинній за станом на 17 листопада 2004 року, за винятком його положень, які суперечать вимогам СОТ (абзаци перший, другий пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення»).

Кабінет Міністрів України 28 березня 2008 року видав Постанову № 274 «Про здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти» (далі — Постанова № 274).

Правовий аналіз положень Постанови № 274 свідчить про те, що нею встановлені певні правила конкуренції при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти.

Таким чином, правовідносини щодо встановлення правил конкуренції у сфері державних закупівель, які відповідно до пункту 8 частини першої статті 92 Конституції України повинні визначатися виключно законами України, врегульовані підзаконним актом — постановою Уряду України. Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада України, прийнявши Закон № 150–VI, делегувала власні, визначені Конституцією України, повноваження щодо встановлення правил конкуренції у сфері здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти

Кабінету Міністрів України. Проте права делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади (у цьому випадку Кабінету Міністрів України) Конституцією України не передбачено (Рішення Конституційного Суду України від 9 жовтня 2008 року № 22-рп/2008 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про закупівлю послуг, пов'язаних з формуванням інформаційно-телекомунікаційної системи Державного реєстру виборців» // Офіційний вісник України. — 2008. — № 80. — Ст. 2700).

Примітка

Правові позиції Конституційного Суду України впливають з конституційного принципу, за яким органи державної влади та їх посадові особи здійснюють свої повноваження на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому зазначені правові позиції **відповідають положенням чинної Конституції України.**

Стаття 116

Кабінет Міністрів України:

- 1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;
- 2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;
- 3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- 4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;
- 5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
- 6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;
- 7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;
- 8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;
- 9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади.

Правові позиції Конституційного Суду України

1

Пунктом 1 Постанови № 750 Уряд України затвердив Положення про Державну міграційну службу України. Згідно з пунктом 9¹ статті 116 Конституції України та абзацом п'ятим пункту 6 частини першої статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України має право утворювати, реорганізувати та ліквідувати відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади, та затверджувати положення про ці органи.

Державна міграційна служба України (далі — Міграційна служба) є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах міграції, громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб (абзац другий пункту 2 Постанови № 750), а тому затвердження положення про нього належить до компетенції Уряду України.

Кабінет Міністрів України в пункті 2 Постанови № 750 установив, що Міграційна служба є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, зокрема у справах громадянства та реєстрації фізичних осіб, а тому є також правонаступником Міністерства внутрішніх справ України і Державного комітету України у справах національностей та релігій у частині наданих їм повноважень з питань громадянства та реєстрації фізичних осіб (крім протидії нелегальній міграції та контролю за додержанням громадянами і службовими особами встановлених законодавством правил паспортної системи).

До повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, визначення функцій Міністерства внутрішніх справ України (пункт 22 частини першої статті 85 Конституції України).

Кабінет Міністрів України, поклавши оспорюваними постановами на Міграційну службу функцію оформлення та видачі паспортних та інших документів і наділивши її відповідними повноваженнями, які до ухвалення цих постанов були закріплені за Міністерством внутрішніх справ України, вийшов за межі своєї компетенції (Рішення Конституційного Суду України від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанов Кабінету Міністрів України «Питання Державної міграційної служби України», «Деякі питання організації діяльності Державної міграційної служби», «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання переведення системи реєстраційного обліку фізичних осіб з паперових на електронні носії» // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — Ст. 67).

Примітка

Пункт 9¹ статті 116 Конституції України в редакції Закону № 2222 та Закон України «Про Кабінет Міністрів України» втратили чинність. Згідно з пунктом 15 частини першої статті 106 Конституції України 1996 року утворення, реорганізація та ліквідація міністерств та інших центральних органів державної влади за поданням Прем'єр-міністра України належить до повноважень Президента України.

Водночас слід звернути увагу, що Рішення Конституційного Суду України про неконституційність положень правового акта ґрунтується також на конституційному принципі, за яким органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти в межах своїх повноважень (статті 6, 19 Конституції України 1996 року), і в цій частині **концептуально відповідає положенням чинної Конституції України.**

2

Президент України відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України видав Указ від 6 березня 2009 року № 124, яким зупинив дію Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації військового майна» від 11 лю-

того 2009 року № 88 (далі — Постанова), та звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо її відповідності Конституції України.

Згідно з Конституцією України Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону та інші повноваження, визначені Конституцією та законами України (статті 113, 116).

Конституційний Суд України зазначає, що за частиною першою статті 25 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Уряд України в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, може утворювати, реорганізовувати та ліквідувати відповідно до закону державні господарські об'єднання, підприємства, установи та організації, зокрема, для здійснення окремих функцій з управління об'єктами державної власності.

Таким чином, рішення Уряду України про утворення Укрспецторгу та допущення його до продажу на внутрішньому ринку вказаного військового майна прийнято в межах його повноважень і не суперечить частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 113 Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що положення пункту 7 Постанови щодо неприпустимості внесення змін до чинних договорів про відчуження і реалізацію військового майна у частині збільшення обсягу та розширення номенклатури такого майна не встановлюють правові засади, гарантії підприємництва, правила конкуренції та не є нормами антимонопольного регулювання. Вони спрямовані на виконання існуючих договорів в умовах реорганізації процедури реалізації військового майна, тому порушень вимог статті 75, пункту 8 частини першої статті 92 Конституції України не вбачається.

Конституційний Суд України зазначає, що Державний департамент надлишкового майна та земель є урядовим органом державного управління у складі Міністерства оборони України. Постановою Кабінет Міністрів України змінив не загальну структуру Збройних Сил України, а реорганізував Міністерство оборони України, припинивши діяльність у його системі урядового органу. Таку реорганізацію Уряд України здійснив відповідно до пункту 9¹ статті 116 Конституції України та статей 22, 25 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (Рішення Конституційного Суду України від 12 січня 2010 року № 2-рп/2010 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації військового майна» // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — Ст. 14).

Примітка

Пункт 15 частини першої статті 106 Конституції України в редакції Закону № 2222 втратив чинність, за пунктом 16 частини першої цієї статті Основного Закону України 1996 року до повноважень Президента України належить скасування актів Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Також втратили чинність положення статей 113, 116 Конституції України в редакції Закону № 2222 та Закон України «Про Кабінет Міністрів України», припинення яких керувався Конституційний Суд України, ухвалюючи це Рішення.

10) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.

Стаття 117

Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Правові позиції Конституційного Суду України

1

Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (частина перша статті 117 Конституції України), може скасовувати акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади повністю чи в окремій частині (частина восьма статті 22 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»).

Указом Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України від 15 грудня 1999 року № 1573» від 28 квітня 2007 року № 365 Службу безпеки України виключено зі Схеми організації центральних органів виконавчої влади.

Отже, Кабінет Міністрів України не має визначених Конституцією та законами України повноважень скасовувати акти Служби безпеки України, в тому числі накази Голови Служби безпеки України, зокрема, на підставі частини восьмої статті 22 Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Скасувавши наказ Служби безпеки України, Кабінет Міністрів України вийшов за межі своїх повноважень, передбачених статтею 116 Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2009 року № 27-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про скасування наказу СБУ» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 6. — Ст. 83).

2

Надавши можливість керівникам бюджетних установ, закладів спрямовувати благодійні внески і пожертви на виплату заробітної плати працівникам цих установ та закладів, Кабінет Міністрів України не лише допустив обмеження права благодійника вільно розпоряджатися своїм майном, а й, по суті, змінив правовий режим власності (використання пожертв і благодійних внесків), що згідно з пунктами 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України може бути встановлено виключно законами України (Рішення Конституційного Суду України від 28 жовтня 2009 року № 28-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1222» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 6. — Ст. 91).

Примітка

Правові позиції Конституційного Суду України впливають з конституційного принципу, за яким органи державної влади та їх посадові особи здійснюють свої повноваження на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому зазначені правові позиції **концептуально**

відповідають положенням чинної Конституції України, незважаючи на втрату чинності законами № 2222 та «Про Кабінет Міністрів України».

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Правові позиції Конституційного Суду України

Згідно зі статтями 113, 116, 117 Основного Закону України Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, забезпечує виконання Конституції і законів України, видає постанови і розпорядження в межах своєї компетенції.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України визначаються Конституцією і законами України.

Порядок реалізації повноважень може визначатись у підзаконних актах, які відповідно до статті 117 Конституції України в межах своєї компетенції видає Кабінет Міністрів України. Таким актом є Положення, в якому передбачено, що структуру центрального апарату Міністерства оборони України затверджує міністр за погодженням з Першим віце-прем'єр-міністром України.

Конституційний Суд України виходить з того, що погодження з Першим віце-прем'єр-міністром України структури центрального апарату Міністерства оборони України відповідно до абзацу другого пункту 12 Положення відбувається до її затвердження Міністром оборони України. Це погодження не підміняє рішення Міністра оборони України про затвердження структури центрального апарату міністерства і не може розглядатися як його обов'язкова складова, а отже, не порушує права Міністра оборони України здійснювати керівництво міністерством.

Попереднє погодження слід розглядати як один із засобів реалізації повноважень відповідним органом державної влади (посадовою особою) (Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2009 року № 36-рп/2009 у справі про погодження структури центрального апарату Міністерства оборони України // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 1. — Ст. 78).

Примітка

Положення статей 113, 116 в редакції Закону № 2222 втратили чинність. Крім того, з 13 жовтня 2010 року набув чинності новий Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 7 жовтня 2010 року № 2591-VI.

Однак варто зазначити, що головною темою правової позиції Конституційного Суду України було роз'яснення, що погодження нормативно-правового акта не підміняє рішення Міністра оборони України і не може розглядатися як його обов'язкова складова, а отже, **не порушує його права здійснювати керівництво міністерством.**

Аналогічну правову позицію Конституційний Суд України застосував при вирішенні питань щодо:

— попереднього погодження кандидатур на посади в Міністерстві закордонних справ України (Рішення Конституційного Суду України від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 2. — Ст. 6);

— погодження кандидатур на посади першого заступника, заступника Міністра оборони України (Рішення Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони» // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 2. — Ст. 46).

Стаття 141

До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях (офіційне тлумачення положень частини другої статті 141 Конституції України див. у Рішенні Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003).

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Правові позиції Конституційного Суду України

В Основному Законі України передбачено дострокове припинення повноважень Президента України та проведення виборів (частина п'ята статті 103), дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та проведення позачергових виборів (частина друга статті 77, частина друга статті 90), призначення позачергових виборів до органів місцевого самоврядування (пункт 30 частини першої статті 85).

Беручи до уваги, що конституційні положення, які встановлюють строки повноважень представницьких органів, мають загальний характер, Конституційний Суд України дійшов висновку, що обчислення цих строків здійснюється однаково, незалежно від того, на чергових чи позачергових виборах обрано склад представницького органу чи посадову особу.

Отже, дострокове припинення повноважень представницького органу місцевого самоврядування чи посадової особи має правові наслідки лише для того складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради чи сільського, селищного, міського голови, повноваження яких достроково припинені, і не є правовою підставою, яка впливає на строк здійснення повноважень складу цього органу чи посадової особи, обраної на позачергових виборах (Рішення Конституційного

Суду України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009 у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 36).

Примітка

Згідно з частиною першою статті 141 чинної Конституції України депутати місцевих рад обираються строком на чотири роки, а не на п'ять, як було визначено в редакції Закону № 2222. Втратили чинність також і положення частини п'ятої статті 103, статей 76, 77, 85 Конституції України в редакції Закону № 2222, на які Конституційний Суд України посилався у цьому Рішенні. Однак слід зазначити, що концептуальним положенням правової позиції Конституційного Суду України з питання, яке розглядалося, є те, що дострокове припинення повноважень представницького органу місцевого самоврядування чи посадової особи має правові наслідки лише для того складу такої ради або голови, повноваження яких припинені, і не є правовою підставою, яка впливає на строк здійснення повноважень складу цього органу чи посадової особи, обраних на позачергових виборах. **Ця правова позиція відповідає положенням чинної Конституції України.**

Таким чином, з 95 рішень Конституційного Суду України, ухвалених у період з 1 січня 2006 року до 30 вересня 2010 року, правові позиції у 40 формувалися, зокрема, на підставі дослідження конституційних положень, що втратили чинність згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України.

Як свідчать результати проведеного інформаційно-аналітичного дослідження, у близько 20 відсотках загальної кількості прийнятих Судом рішень були сформульовані правові позиції, які концептуально відповідають положенням чинної Конституції України.

Такі правові позиції, зокрема, визначають, що:

— при обчисленні строку повноважень Президента України та визначенні дати його чергових виборів повинні застосовуватися положення чинної Конституції України, а не норми законів або інших правових актів;

— призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України Верховною Радою України є можливим лише за поданням Президента України;

— призначення виборів до органів місцевого самоврядування за наявності законних підстав має для Верховної Ради України обов'язковий характер, однак положення Конституції України не дають підстав парламенту відмінити вже призначені чергові або позачергові вибори до органів місцевого самоврядування;

— органи державної влади та їх посадові особи здійснюють свої повноваження на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

— Верховна Рада України не має права делегувати законом свої повноваження іншим органам державної влади, у тому числі Кабінету Міністрів України.

Водночас певні правові позиції Конституційного Суду України ґрунтувалися виключно на положеннях Конституції України, які втратили чинність, що є застереженням щодо можливості їх застосування. Зокрема, це правові позиції, сформульовані на підставі положень статей 83, 94, 106, 113, 117 Конституції України в редакції Закону № 2222, згідно з якими встановлювалися:

- умови формування та повноваження коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України;
- повноваження Президента України щодо призначення членів Кабінету Міністрів України та керівників вищих органів виконавчої влади;
- повноваження Кабінету Міністрів України.

*Інформаційно-аналітичне дослідження підготовлено фахівцями
Управління правової експертизи Секретаріату
Конституційного Суду України*